

bör använda sig av den kunnskap som dekonstruktionen ger og ta ansvar for skapandet av de kulturelle konstruksjoner som råder. Eller snarare for konsekvenserna av dessa konstruksjoner. I så måtto är *Bortom oskuldens tid. En etnologisk studie av moral, trygghet och otrygghet i skuggan av hiv* ett forskningsarbeite med politisk engagemang. Och därutöver en avhandling som på ett exemplarisk sätt visar hur en praxisorienterade moral og etikdiskussion kan föras, dvs. hur kulturanalys kan bli ett viktig redskap i samhällsdebatten.

Susanne Lundin, Lund

Malin Ideland: *Dagens gennyheter. Hur massmedier berättar om genetik og genteknik*. Nordic Academic Press, Lund 2002. 224 s., ill. English summary. ISBN 91-89116-39-9.

På nittitallet startet det tverrvitenskapelige og tverrfakultære forskningsprosjektet *Genetik, genteknik og vardagsetik* i Lund. Malin Ideland deltok som doktorgradsstipendiat og i mai forsvarte hun sin avhandling *Dagens gennyheter. Hur massmedier berättar om genetik og genteknik*. Avhandlingen tar opp den offentlige samtalen om genetik og genteknik, samtalen som skjer i massemediene.

Allerede avhandlingens omslag forteller noe om selve innholdet. Et avrevet avisutklipp fra avisen *Dagens gennyheter* hviler på saueull, kanskje er det til og med Dollys ull? Avisutklippets forfatter er nettopp Malin Ideland, en måte å presentere både journalisten og forskeren Ideland. Det at forskeren har bakgrunn fra begge leire kan ha synliggjort noen forhold og gjort henne blind i forhold til andre. Dette temaet kunne ha vært utdypet og problematisert ytterligere.

Jeg opplever at Ideland har leseren i fokus i denne avhandlingen, som rent språklig er velformulert, kanskje på grensen til det forførende en gang i blant. Det er en fordel at avhandlingen har en appendix med genetiske forklaringer, som er til en stor hjelp for lesere som ikke er så bevandret innom genetikken.

Avhandlingen er altså et bidrag til etnologisk medieforskning og den har et produksjonsperspektiv, det vil si at den omhandler produsentene av mediefortellingene og hvordan disse har vært med til å forme mediens innhold. Her analyseres de situasjoner som medietekster produseres i. Avisoppslag, TV-sendinger osv. analyseres som fortellinger, og også den rent språklige

fremstillingen av medietekstene, som journalistenes valg av metaforer, er viet spesiell oppmerksomhet. Sentrale analytiske begreper er interdiskursivitet, intertekstualitet, metafor og symbol. Der er lagt et konstruktivistisk perspektiv på mediefortellingene, det vil si at ideer, fortellinger og handlinger forstås som produkter av sin kulturelle sammenheng.

I avhandlingens prolog får verdenskjente Dolly slå an tonen. Nyheten om at en celle fra en voksen sau bærer i seg muligheten til å skape en nøyaktig kopi av et levende vesen var noe som veldig mange fikk med seg på nittitallet. Filmer og skjønnlitterære bidrag hadde tidligere fremstilt genteknikken som truende. Da Dolly åpenbarte seg, ble hun ikke oppfattet kun som en trussel, men hun ble kanskje like mye assosiert med en type god, varm, myk kloning. Forfatteren viser hvordan mediene forvandler de vitenskapelige, biologiske uttrykkene til et hverdagslig språk, og hun viser hvordan Dolly ble formet til å bli et framtidssymbol og et symbol for håp.

Ideland har et bredt materiale, der målet har vært å kartlegge et terreng, ikke å representere helheter. Denne såkalte *multi-sited ethnography*, for å si det med George Marcus, går ut på å følge ulike emne gjennom ulike empiriske rom. Innsamlingen er foretatt i Sverige i andre halvdel av 1990-tallet, og materialet er avisartikler fra morgen- og kveldsaviser, TV- og radioprogrammer, samt intervjuer med vitenskapsjournalister, og også med journalister som var med i produksjonen av en TV-sendt høring om genteknikk. Videre er spørrelistene sendt ut til journalister som inngår i Sällskapet Svenska Medicinjournalister. Under lesningen ble jeg nyssgjerrig på spørrelisten. Det var vanskelig for meg å finne ut hvorfor Ideland hadde ment at den var viktig, hvordan den var utarbeidet og av hvem, hvilke spørsmål som ble stilt, og hvorfor så få svarte. Ideland har også gjort kvalitative forskningsintervjuer med genetikere og med representanter fra Neurologisk Handikappades Riksförbund (NHR). Det er i tillegg utført observerende deltakelse ved pressekonferanser og ved TV-sendinger. Ideland har valgt ikke å anonymisere informantene, delvis fordi de er offentlige personer og dermed vanskelig å anonymisere. Det kunne imidlertid ha vært interessant med noen refleksjoner rundt dette valgets begrensninger: finnes der noen?

I kapittel 2 introduseres leseren til det journalistiske feltet, der ulike diskurser om hva som er god journalistikk og hvordan en skal forholde seg til vitenskapen kjemper om hverandre. Her får leseren møte hovedaktørgruppen vitenskapsjournalistene, og forfatteren

viser hvilke idealer og rutiner som styrer vitenskapsjournalistikken. Idealene handler nærmest utelukkende om å *informere* og *opplyse* en leserkrets, og i en interessant og viktig del av avhandlingen viser Ideland hvordan dette for vitenskapsjournalistenes vedkommende fører til en delvis ukritisk tilnærming til genteknikken.

En innvending når det gjelder presentasjonen av hovedaktørgruppen er at journalistene kobles til navn og en yrkestittel og lite mer. Selv om George Marcus understreker at *multi-sited ethnography* ikke har som mål å gi en holistisk representasjon, skulle jeg ønske meg en bredere kontekstualisering. Ideland påpeker selv at hun har valgt å utelate faktorer som journalistenes sosiale gruppetilhørighet, deres politiske og religiøse tilhørighet, samt alder, og at disse faktorene hadde kunnet innvirke på deres svar til henne. Jeg ville tro at spesielt politisk og religiøs tilhørighet ville være viktig i nettopp en undersøkelse som dreier seg om problematikken knyttet til genteknikk, og jeg savner en redegjørelse for hva som har motivert denne utelatsen.

I kapittel 3, *Genetikens ansikten*, beveger vi oss ut over det journalistiske feltet. Kapitlet handler om hvilke ulike strategier representanter for et handikappforbund (NHR), samt genetikere har i skapingen av mediefortellinger og hvordan disse gruppene rent praktisk øver innflytelse på hvordan genforskningen fremkommer i mediene. Representantene for handikappforbundet blir vi kjent med gjennom deres arbeid med fire informasjonsfilmer om tre ulike nevrologiske handikapp, filmer som ble vist på svensk TV for å skaffe midler til organisasjonen. Forfatteren viser hvordan personer med nevrologiske tilstander personliggjør sykdommer – gir sykdommer ansikter – og dermed skaper forståelse for hvordan det er å leve med en tilstand, mens genetikerne reduseres til sykdomsforklarerne i filmene. Personer med nevrologiske tilstander og deres pårørende blir metonymer for *forståelse*, mens genetikerne blir metonymer for *forklaring* av sykdom.

Kapitlene 4, 5 og 6 fokuserer på tre ulike system av metaforer. Kapittel 4, *Ett inre kroppssamhälle*, omhandler forklarende metaforer. Her analyserer Ideland hvordan journalister forklarer og konkretiserer genetik og genteknikk gjennom det hun kaller for samfunnsmetaforer. De mindre ladete og ofte usynlige samfunnsmetaforene brukes for å forklare genenes betydning og den vitenskapelige prosessen og er ikke ment å vekke følelser. Målet med kapitlet er å vise at de usynlige metaforene likevel har betydning for hvilken retning gendebatten tar.

Den første usynlige metaforen finnes i menneskeligjøringen av biologien og genetikken. Ideland påpeker at mens samfunnet biologiseres, fremstilles gener som individer, i det de omtales som sosiale og kjærlighetsfulle, som tenkende og handlende, med en historie, med et kjønn og med en familietilhørighet. Genene personifiseres og dette får de konsekvenser at publikum oppfatter genforskningen på en helt spesiell måte.

Den andre usynlige metaforen er den velbrukte *maskinmetaforen*. Kroppen sammenlignes fremdeles med en maskin, en tankegang hentet fra den tekniske og den mekaniske verden. På 1990-tallet ble maskinmetaforene hentet fra dataverdenen; programmering og reprogrammering ble måter å omtale genteknologi på. Et spenningsfelt knyttet til denne metaforen er nedtoningen av arveaspektet, i og med (programmenes, genenes og individenes) påvirkelighet og uforutsigbarhet. Den tredje usynlige metaforen er kartet. Kartet kan forstås som et ledd i disiplinering av arven, viser Ideland.

I kapittel 5, *Från grottmänniska till cyborg*, analyseres tidsmetaforer, som i motsetning til samfunnsmetaforene er synlige og mer symbolsk ladete. I dette kapitlet ser Ideland hvordan genforskning fremstilles i forhold til en tenkt fortid eller fremtid. Metaforene som presenteres er *Fortiden*, *I går*, *I morgon* og *Framtiden*. Fortidsmetaforen dukker oftest opp i artikler som tar opp spørsmål rundt seksualitet og mannlig/kvinnelig, der steinaldermennesket ofte fremstilles som lykkeligere enn dagens mennesker noensinne kommer til å bli. Ideland viser hvordan dette skjebnebestemte idealet eksisterer parallelt med samfunnets krav om gjørbarhet, rørlighet og fleksibilitet. *I går* er slett ikke så ønskelig som *Fortiden*. For *I går* handler nemlig om mellomkrigstidens genetiske forskning. Langt fremme i dette bildet ligger redselen for hvordan genteknikken kan misbrukes både av forskere og av myndigheter. Men *I morgon* ser alt litt lysere ut. For *I morgon* kan de sykdommer som vi lider av i dag få sine svar. Vi kan få løsningen på kreftgåten eller diabetesgåten eller cystisk fibrose eller Parkinson eller hva det måtte være. Men samtidig er *I morgon* skremmende på den måten at vi ser for oss et samfunn som diskriminerer på bakgrunn av sykdom og svakhet. *Fremtiden* er den siste tidsmetaforen. *Fremtiden* ser slett ikke lys ut. For *Fremtiden* har vi ikke kontroll over på samme måte som *I morgon*. Den er skremmende og innehar få positive visjoner. Ideland viser hvordan mediene ved hjelp av tidsmetaforene styrer vår oppfatning av genteknikk som noe positivt dersom det er tale om å løse kreftgåten – da tre tidsme-

taforen *Imorgen* inn – men som noe negativt dersom det er tale om preimplantasjonsteknikk: da trer tidsmetaforen *I går* inn, med gårdagens teorier om rase-renhet.

I kapittel 6, *I gränslandet mellan fakta och fiktion*, ser forfatteren på hvilken betydning fiksjonen har i produksjon av kunnskap og forestillinger om genetik. Her viser Ideland hvilke intertekstuelle relasjoner som eksisterer mellom nyhetsoppslag, film og skjønnlitteratur. Vi får se hvordan fiksjonen brukes for å sette genetikken inn i en kjent sammenheng, og vi får se hvordan vitenskap brukes for å gi filmen eller romanen troverdighet.

Avhandlingen har en dobbel avslutning med en sammenfatning av de nevnte perspektivene i avslutningskapitlet *Sammansmältningar*, og i epilogen *Goodbye Dolly?* der spørsmålet stilles om hvor lenge Dolly forblir et symbol på fremtid i et forskningsfelt som endres i en rasende fart.

Hovedinnvingningen min i forhold til dette arbeidet er at jeg kunne ha ønsket meg en mer presis presentasjon av begreper. Et eksempel er myte, som er et begrep som en aldri helt får vite hvordan forfatteren forstår. Myte er på mange måter som kulturbegrepet, det kan bety mye forskjellig og noen vil til og med hevde at det er tømt for mening. Nettopp i en sånn kontekst kan det være nyttig å meddele leseren hvilket innhold en legger i et begrep. Et annet eksempel er ”ren kunnskap” (f.eks. s. 24), som lett kan gi noen feile assosiasjoner. Menes her ”objektiv kunnskap” eller menes ”faktuell kunnskap”?

Sentrale begreper som ”fortelling” og ”det å fortelle” (”berättelse” og ”berättandet”) er delvis fremstilt på en måte som representerer en kime til en viss forvirring. Litteraturen som omhandler dette temaet er stor og komplisert og kan inneha mange ulike tilganger til forståelsen av begrepene. Her er imidlertid tidvis uklart hva forfatteren legger i ”berättelse” og i prosessen ”berättandet”; hvordan relasjonen mellom de to nivåene håndteres; og hvorvidt disse ses som empiriske kategorier eller om de anses for å være på et analytisk plan.

Likeledes forholder det seg med Richard Baumans begrepspar *narrative event* – *narrated event*. Her velger Ideland å omformulere *narrative event* til *narration event*. Nå er det vel bare en grammatikalsk forskjell mellom *narration event* og *narrative event*, men det er likevel uklart for denne leseren hva som har motivert forfatteren til omformuleringen.

I det store og det hele er Malin Idelands avhandling et velskrevet, interessevekkende og viktig arbeid. Med utgangspunkt i et bredt materiale behandler forfatteren et felt – genteknikk – som kulturforskere ellers så vidt er

begynt å snuse på. Diskusjonene skjer gjennom en svært konsekvent medieanalyse i en avhandling som bidrar med verdifull kunnskap innenfor kulturforskningen. Avhandlingen kunne imidlertid ha tjent på en litt klarere og mer eksplisitt innføring i deler av begrepsapparatet.

Tove Ingebjørg Fjell, Bergen

Ulf Zander: *Fornstora dagar, moderna tider. Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte*. Nordic Academic Press, Lund 2001. 650 s., ill. English summary. ISBN 91-89116-23-2.

Vad ska man ha historia till? Den frågan hörs ofta. Historikern Ulf Zander ägnar sin avhandling *Fornstora dagar, moderna tider* just åt vad man ska ha historia till. Eller hellre, vad man har haft historia till i Sverige under 1900-talet. Diskussionen kring utställningsprojektet Den svenska historien och Herman Lindquists populärhistoriska Historien om Sverige bildar en utgångspunkt för undersökningens frågor. Vilken status hade den svenska historien haft före 1989, före Den svenska historien? På vilka sätt och med vilka syften hade historien brukats? Hur såg förhållandet ut mellan historiebrik och det nationella identitetsprojektet?

Föreställningar om det förflutna säger något väsentligt om samtiden. Zander kan sägas arbeta inom skärningspunkten mellan historia och samhälle. Att de teoretiska förutsättningarna har betydelse för hur vi beskriver och analyserar det förflutna är knappast en kontroversiell utsaga. Det blir mer problematiskt när vi påstår att historieskrivning också är beroende av samtidens politiska värderingar. Det finns inga rena historiska ”fakta”. *Fornstora dagar, moderna tider* ger läsaren alltså inte endast en historiografi utan, och kanske framförallt, en 1900-talets svenska politiska historia sedd genom ett historiografiskt perspektiv. Häri ligger givetvis styrkan i Zanders ingång till sitt stoff. Kopplingen till det samhälleliga och politiska släpps aldrig.

Ulf Zander tar genomgående hjälp av kollegan och handledaren Klas-Göran Karlssons fem identifierade historiebrik – vetenskapligt, existentiellt, moraliskt, ideologiskt och icke-bruk. Jag ska inte här gå in på definitionerna av begreppen. Det bör emellertid särskilt påpekas att Zander inte håller det vetenskapliga bruket som mer högtstående än andra.

Källorna till undersökningen har i huvudsak bestått av dagstidningar, kultur- och vetenskapliga tidskrifter men